

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ, ФАН ВА
ИННОВАТЦИЈАЛАР ВАЗИРЛИГИ

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

АРХЕОЛОГИЯ ВА БУХОРО ТАРИХИ КАФЕДРАСИ

БУХОРО ТАРИХИ МАСАЛАЛАРИ

(энг қадимги замонлардан ҳозиргача)
мавзусидаги халқаро миқёсидаги илмий-амалий конференция

МАТЕРИАЛЛАРИ

2023 йил–10 июнь

Бухоро - 2023

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ТАЪЛИМ, ФАН ВА ИННОВАТЦИЯЛАР ВАЗИРЛИГИ**

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

АРХЕОЛОГИЯ ВА БУХОРО ТАРИХИ КАФЕДРАСИ

БУХОРО ТАРИХИ МАСАЛАЛАРИ
(энг қадимги замонлардан ҳозиргача)

мавзусидаги халқаро миқёсидаги илмий-амалий конференция

МАТЕРИАЛАРИ

2023 йил – 10 июнь

Бухоро - 2023

~ 2 ~

Илмий-амалий анжуман Бухоро тарихи, манбашунослиги, тарихшунослиги, археологияси, этнографияси, нумизматикаси, шаҳарсозлиги, маданият ва санъати соҳаларида амалга оширилаётган энг янги илмий натижаларни илмий жамоатчиликка етказиш, фан ва таълимнинг узвий боғлиқлигини кучайтириш мақсадида Бухоро давлат университетида **2023 йил 10 июнь** куни **“БУХОРО ТАРИХИ МАСАЛАЛАРИ” (ЭНГ ҚАДИМГИ ЗАМОНЛАРДАН ҲОЗИРГИ ДАВРГАЧА)** мавзусидаги халқаро микёсида илмий-амалий конференция белгиланган тадбирларни амалга ошириш мақсадида ўтказилди.

Ушбу тўплам кенг илмий жамоатчилик, Бухоро тарихи билан қизиқувчилар, тарихчилар, магистрантлар ва талаба ёшларга мўлжалланган

Масъул муҳаррир:

БухДУ профессори, тарих фанлари доктори

Ҳ.Ҳ.Тўраев

Таҳрир хайъати ва аъзолари:

Бухоро давлат университети ректори, иқтисод фанлари доктори, профессор	О.Х.Ҳамидов
Илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректори, физ-мат ф.д (DSc), проф	Т.Ҳ.Расулов
Археология ва Бухоро тарихи кафедраси мудири	Ф.У.Темиров
Бухоро давлат университети профессори, тарих фанлари доктори	И.С.Иноятов
Бухоро давлат университети профессори, тарих фанлари доктори	Ш.А.Ҳайитов
тарих фанлари номзоди, доцент	М.Б.Қурбонова
тарих фанлари номзоди, доцент	М.И.Ниязова
тарих фанлари номзоди, доцент	Ф.Ҳ.Бобожонова
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)	И.Н.Наимов
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)	А.Ҳ.Болтаев
Археология ва Бухоро тарихи кафедраси катта ўқитувчиси	О.И.Ражабов
Археология ва Бухоро тарихи кафедраси ўқитувчиси	Ш.Ў.Носиров

Тўпловчи ва нашрга тайёрловчилар:

Темиров Ф.У. – Археология ва Бухоро тарихи кафедраси мудири
Умаров Б.Б. – Археология ва Бухоро тарихи кафедраси ўқитувчиси
Носиров Ш.Ў– Археология ва Бухоро тарихи кафедраси ўқитувчиси

Мазкур тўплам Бухоро давлат университети Илмий Кенгашининг 2023 йил 15 майдаги
7 – сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

*Илмий-амалий анжуман материалларида ёритилган тарихий жараёнлар,
маълумотлар, чиқарилган хулосалар, манба ва адабиётлар учун муаллифларнинг
ўзлари масъул ва жавобгар*

ДЎСТОНА ВА ЯХШИ ҚЎШНИЧИЛИК АЛОҚАЛАРИ: МАНБАЛАР ТИЛГА КИРГАНДА

*Раҳмонов Камол Жамолович –
БухДУ Жаҳон
тарихи кафедраси
доценти, т.ф.н.*

Ўзбек давлатчилиги тарихида муҳим босқич ҳисобланган Бухоро ва Хоразм шўролар жумҳуриятлари даври (1920-1924 йиллар) ҳақида фикр юритилар экан, ушбу ҳукуматлар даврида амалий ҳаракатлар, ислохотлар қилингани каби улар хорижий мамлакатлар билан ҳам, айтиш пайтда икки давлат ҳам ўзаро савдо - сотиқ алоқалари ва бошқа йўналишларда муносабатлар олиб борганлар. Мазкур дипломатик жараёнларни ўрганишда даврий матбуот материаллари бой манбавий асос бўла олади. БХСР матбуот органи “Бухоро ахбори” газетасида босилган кўп сонли хабар ва мақолаларда Бухоро Республикасининг РСФСР, Туркистон АССР, ХХСР, Шарқ мамлакатларидан Эрон, Афғонистон каби давлатлар билан бирга Ғарбнинг Германия, Франция, Латвия, Чехославакия каби давлатлари билан ҳам савдо-сотиқ алоқаларига киришганлиги баён қилинган. Қайд этилган йилларда (асосан 1920-1922 йилларда) хориж билан дипломатик ва элчилик муносабатлари ўрнатиш, ўзаро вакиллар алмашиш, турли мамлакатларда Бухоро ваколатхоналарини очиш жараёнлари кечган. БХСР эълон қилинганидан сўнг, мустақил субъект сифатида хорижий мамлакатлар билан сиёсий ва дипломатик алоқаларга тенг ҳуқуқлилиқ асосида киришиш ҳамда жаҳон давлатлари орасида ўзининг мавқе ва ўрнига эга бўлиш йўлида амалий қадамлар қўйди. “Бухоро ахбори” газетасида чоп этилган БХСР ташқи алоқалари билан боғлиқ хабар ва мақолалар устида фикр юритиб, айтиш мумкинки, 1920-1922 йилларда фаол дипломатик ва сиёсий муносабатлар йўлга қўйилганлигидан воқиф бўлинади. Газеталарда республиканинг дастлабки йилларида кўшни РСФСР, ХХСР, Туркистон АССР билан ўзаро шартномалар имзолаш, дипломатик вакиллар алмашиш жараёни бошлаб юборилганлиги хабар берилади. “БХСР томонидан Хива (ХХСР)га Мирбобо Муҳсин ўғли ва Фатхулло Комил вакил бўлиб кетдилар... Русияга муваққат намоёнда бўлиб, Муҳиддин Мансуров, Нажиб Хусайнов, Мирзо Баҳром Аҳмадқул жўнаб кетди... Туркистон АССР (Тошкент)га Мирмуҳсин Фозилов элчи қилиб тайинланди. 1922 йилда эса Акмалов ва Абдувоҳидовлар элчи бўлишди... Қирғизистон Жумҳурияти (Қозоғистон АССР - К.Р.) пойтахти Ўринбург (Оренбург)га БХШЖ консули юборилгандур... Астрахан вилоятига БХШЖ фуқаролари манфаатини ҳимоя қилмак учун консул ўртоқ Абдулла Искандар юборилди...”¹¹¹³,- каби маълумотлар “Бухоро ахбори” газетаси турли сонларидан ўрин олган. Юқоридаги газета маълумотлари БХСР ҳукуматининг кўшни республикалар билан дипломатик алоқалар ўрнатиш йўлидаги фаол уринишлари рўй берганлигини исботлайди. Республикалар ўртасида истиқболга мўлжалланган ўзаро манфаатли ҳамкорлик алоқаларини ўрнатиш мақсадида икки ёқлама шартномалар тузилган, уларнинг тўлиқ матнлари эса газетага чоп этиб борилган.

¹¹¹³ Бухоро ахбори. 39-сон. 1921 йил 7 июн; 41-сон. 30 июн; 135-сон. 1923 йил 28 феврал.

Шундай расмий ҳужжатлардан бири 1921 йилнинг 13 ноябрида ХХСР билан БХСР ўртасида тузилган 15 моддадан иборат шартнома матни ҳам “Бухоро ахбори” газетасида чоп этилган¹¹¹⁴. Мазкур матн икки республика ўртасидаги ўзаро муносабатларни таҳлили учун муҳим манба бўла олади. Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб, қуйида газета саҳифасидан айнан олинган матнни илк бора илмий муомалага киритишни, тўлиқ тарзда беришни лозим топдик. “Бухоро ахбори”, 70-сон, 1922 йил 11 февраль.

Бухоро Шўролар Жумҳурияти билан Хоразм Шўролар Жумҳурияти орасида боғланган муҳоҳада

1-модда. Неча йиллардан буён хонлар ва амирлар қўл остида эзилиб келган Хоразм ва Бухоро мамлакатлари ўз инқилобчилари Русия мамлакатида бошланган ижтимоий инқилобнинг таъсири орқасида шўро усулида қурилган жумҳурий бир ҳукумат тузиб, атрофдагилар билан дўстлик ва тотувликда яшамокни чин қўнгилларидан истаганлари сабабли, Бухоро ва Хоразм Шўролар Жумҳурияти ўз ўрталарида дўстликни ясамоқларини ҳар бирлари умид қилиб, ҳар икки жумҳурият бир-бирларининг хорижий ва дохилий истиклолини тасдиқ этадурлар.

Бухоро ва Хива меҳнаткашлари бундан бурунги асирлик ва истибоддан қутилганликларини кўзда тутиб, Бухоро ва Хоразм қурултойларида бўлгон қарорға кўра, ҳар икки жумҳурият ўз мамлакатларига мундан сўнгра Бухоро амирлигига “Б.Ш. Ж.”, Хива хонлигига “Х. Ш. Ж.” деб ном берганликлари учун ушбу отлар билан аталмоқ тегиш кўриладур.

2-модда. Бурунги Бухоро амирлари билан Хива хонлари орасида бўлгон ҳар турли муҳим номаларни ҳар икки жумҳурият буткул эътибордан соқит деб санайлар. 3-модда. Х.Ш.Ж.да яшаган Б.Ш.Ж. тобеъларнинг хусусий мулк ва нарсалари Х.Ш.Ж. тарафидан кўриқланади ёхуд тескариси.

Б.Ш.Ж. ва Х.Ш.Ж тобелари ўрталарида чиққан даъво ва жанжаллар ҳар икки жумҳурият қонунларига мувофиқ, консулларнинг кенгашлари билан ҳал этилади.

4-модда. Х.Ш.Ж. билан Б.Ш.Ж.нинг ўз ораларидаги давлат ва мамлакат чегаралари бурундалигича қоладур.

5-модда. Х.Ш.Ж. билан Б.Ш.Ж. нинг ўрталаридаги чегараларни чизмоқ ва нишон қўймоқ керак бўлгонда, ҳар икки жумҳурият миллий ва иқтисодий аломатларига риоя этмаклари шарт. Икки тарафдан баробар ҳайъатга топширилади.

Қўшимча: Агарда, чегара қўл, дарё ва ариқдан келиб қолган чокда, шунинг ўртасидан саналур. Чегарада бўлгон қўл, дарё ва ариқларда балиқчилик ва кемачилик қилмоқда ҳар икки тараф бир хил ютуққа эга бўлиб, ҳар икки тарафдан баробар тайин этилган бир ҳайъат мазкур ҳуқуқни белгилайди. Ҳайъатни ўзи эса, ҳар икки жумҳурият истаган чокда чакирилғусидур.

6-модда. Х.Ш.Ж. ва Б.Ш.Ж. қонунларига мувофиқ, ҳар икки жумҳуриятнинг меҳнаткаш ва деҳқонларига ҳар икки жумҳуриятда ҳам сиёсий ҳуқуқ берилур. Тескарчилар бўлса, уларни тегишли жумҳуриятга топширмоқни ўзларига тегиш деб билсинлар.

7-модда. Агарда Х.Ш.Жнинг бир уруғи ёки бир тобеъси ёки Б.Ш.Жнинг бир уруғи ёки бир тобеъси ҳар икки жумҳуриятдан бирининг тобеъси бўлмоқни истаган чокда, ҳар икки тарафдан ҳам бутун дунё камбағаллари орасига сочилгон адолат шиори ва қонунига

¹¹¹⁴ Бухоро ахбори. 70-сон. 1922 йил 11 феврал.

мувофиқ кичик ва майда миллатлар ҳуқуқини кўриқламоққа ҳар икки жумҳурият бурчлидур.

8-модда. Хоразм тобеълари Бухоро мамлакатади ва Бухоро тобеълари Хоразм мамлакатади маданият ва ҳуррият ҳуқуқида тенг ва баробар бўлиб, қайси мамлакатда ўлтирғон бўлсалар, шул мамлакатнинг қонун ва бўйруқларига бўйин эгарлар.

9-модда. Хоразм тобеъси Бухоро мамлакатади ва Бухоро тобеъси Хоразм мамлакатади вафот этса, қолган мол ва мулки, ўз жумҳуриятининг қонунига мувофиқ, ҳал этилмаги учун тегишли консулларга топшириладики, ҳар икки жумҳурият ўз бўйинларига оладурлар.

10-модда. Ушбу шартноманинг бир ва олтинчи моддаларига мувофиқ, ҳар икки жумҳурият мамлакатларида ҳуррият ва инқилобларини мудофаа, хорижий ва дохийий истиклоллари муҳофаза этмак мақсадларини биринчи даражада кўз олдида тутиб лозим топадурким, ҳар икки тарафнинг ёки Русия ва ёки бошқа шўролар ҳукуматига қаршилиқ кўрсатмак учун қурулғон ҳар бир ҳукумат, ташкилот ва жамият одамларига ўз мамлакатлари тупроғида йўл қўймасликлари лозим бўлғонидек, ул мақсад билан қўшин йиғмоқларига ҳам рухсат бермасдан, ундай одамларни ўз мамлакатларидан ҳайдамоқни ҳар икки жумҳурият ўз бўйинларига оладурлар.

11-модда. Агарда Бухоро жумҳурияти Амударёдан янги ариқ ва каналлар қазмоқчи бўлса, ҳар икки жумҳурият фуқаро ва деҳқонларининг манфаатини кўзда тутиб, ҳар икки жумҳуриятдан вакиллар белгиланиб, иш килиш керакдур.

12-модда. Ҳар икки жумҳурият бир-бирларининг саноат ва иқтисод жиҳатидан тараққий эттирмак ишларини яхши йўлга қўймоқни тегиш кўрганликлари учун, мундан бошқа аҳднома боғлағайлар.

13-модда. Б.Ш.Ж. билан Х.Ш.Ж. бир-бирларига вакил юборурлар.

14-модда. Ушбу шартноманинг ҳар икки тарафдан тасдиқ қилинмоғи лозимдур.

15-модда. Ушбу шартнома ўзбек шеvasида икки нусха ёзилиб, қўл қўйилиб, тамғалангандан сўнг, биртадан нусхаси Х.Ш.Ж. ва Б.Ш.Ж. да сақланғусидур.

Имзо:

Ҳожи Мирбобо Мирмуҳсин ўғли-БХШЖдан;
Назир Шоликор ўғли -ХХШЖдан.

ОТКОЧЕВКА КАЗАХОВ В УЗБЕКИСТАН (1920 – 1930 ГГ.) КАК ПОСЛЕДСТВИЕ СОВЕТСКОЙ РЕПРЕССИВНОЙ ПОЛИТИКИ

В КАЗАХСТАНЕ

*А.А. Кабыл-старший преподаватель
Южно-Казахстанская медицинская академия, г. Шымкент,
М.У. Турадилов кандидат исторических наук,
старший преподаватель Южно-Казахстанская
медицинская академия, г. Шымкент.*

В казахстанской истории имеется немало важных проблем, которые тщательно «замалчивались» в советской историографии. Среди таких вопросов, находившихся под негласным запретом, являются последствия советских реформ,

Рахмонов Камол Жамолович	ДЎСТОНА ВА ЯХШИ КЎШНИЧИЛИК АЛОҚАЛАРИ: МАНБАЛАР ТИЛГА КИРГАНДА	658
А.А. Кабыл М.У. Турадилов	ОТКОЧЕВКА КАЗАХОВ В УЗБЕКИСТАН (1920 – 1930 ГГ.) КАК ПОСЛЕДСТВИЕ СОВЕТСКОЙ РЕПРЕССИВНОЙ ПОЛИТИКИ В КАЗАХСТАНЕ	660
Бахром Ирзаев	НИЁЗ РАЖАБЗОДА	665
Utayeva Feruza Xolmamatovna Muxamedjonova Marjona Azamatjon qizi	YENGIL SANOAT TARMOQLARIDA YANGI ISH O'RINLARINING TASHKIL ETILISHI	670
Абдишукуров Бобомурод Фахриддин ўғли	БУХОРО РЕСПУБЛИКАСИ ПРОКУРАТУРАСИ ТАРИХИДАН АЙРИМ ЛАВХАЛАР (XX АСР 20-ЙИЛЛАРИ)	672
Utayeva Feruza Xolmamatovna Bahodirova Mohlaroyim	БУХОРО ИР-ЙИГИРУВ ФАБРИКАСИДАГИ SHART- SHAROITLAR	675
Абдуллаева Дилфуза	СОВЕТ ҲОКИМИЯТИ ЙИЛЛАРИДА БУХОРО МЕЪМОРИЙ ОБИДАЛАРИГА БЎЛГАН МУНОСАБАТ	677
M.B.Siddiqov	РАНИМА ALIMOVA — FELDSHER, INSTRUKTOR VA HAMSHIRA	680
Шамсиева З.А	БУХОРО VOHASI НИКОН ТО'УИ MAROSIMLARI TASNIFI XUSUSIDA	682
Murodova Dilrabo	XX ASRNING 20-30 YILLARIDA BUXORODA XALQ MAORIFI TIZIMI	685
Davlatova Shoira	SOVET HOKIMIYATINING BXSР XALQ TA'LIMI SOHASIGA OID DASTLABKI HUIJATLARI	688
Шотемирова Азиза Усаровна	ФАЙЗУЛЛА ХЎЖАЕВ ТОМОНИДАН СОВЕТ ҲОКИМИЯТИ ЙИЛЛАРИДАГИ ЎзССР ДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН АГРАР СИЁСАТИ	691
Hayitov Sh.A. Artikov Z.Z.	TURKISTON ASSRDAGI QOCHOQLAR VA BXSР FUQAROLARINING EVAKUATSIYA QILINISHI TARIXIGA DOIR (ARXIV HUIJATLARI ASOSIDA)	694
Sharipov Rustam	XX ASRNING 40-50 YILLARIDA BUXORO SAN' AT MAKTABI FAOLIYATI	697
Жўраев Шерали	БУХОРО МУЗЕЙИ АРХЕОЛОГИК КОЛЛЕКЦИЯСИНИНГ ЯРАЛИШИ	699
Мухторзода Киромиддин Тоҷиддин	АМАЛИШАВИИ НИЗОМИ СЕГОНАИ ҲУҚУҚИ ДАР ДАВЛАТДОРИИ БУХОРО	701
Очилова Гулмира Мардоновна	XX АСР БОШИДА БУХОРО МАТБУОТИ (“БУХОРОИ ШАРИФ” ВА “ТУРОН” ГАЗЕТАЛАРИ МИСОЛИДА)	705
Шодмон Воъидов Гулнари Шарифова	РЕМЕСЛА И РЕМЕСЛЕННИКИ БУХАРЫ В «ВОСПОМИНАНИЯХ» САДРИДДИНА АЙНИ	708
Пардаев Асрор	ЎРТА ОСИЁ РЕСПУБЛИКАЛАРИ ИҚТИСОДИЙ КОНФЕРЕНЦИЯЛАРИНИНГ МАНБАЛАРДА ЁРИТИЛИШИ	717
Мавлуда Абдусаматовна Рахмонова	ФИТРАТ САФДОШИ, М. МАХСУМОВ ИЗДОШИ	721
Мавлуда Эркин кизи Рахманова	СОВЕТ ҲОКИМИЯТИ ТОМОНИДАН БУХОРО ВИЛОЯТИГА МАЖБУРАН КЎЧИРИЛГАН ХАЛҚЛАРНИНГ ИЖТИМОИЙ, ИҚТИСОДИЙ ВА ХЎЖАЛИК ҲАЁТИ МАСАЛАСИ (1937-1953 йй.)	727
Шохжаҳон Рашидов	БУХОРО САРЧАШМАЛАРИДАН ҚУВВАТ ОЛИБ...	731
Турсун Хазретали Батырбеккызы Гаухар	НАЗИР ТОРЕКУЛОВ – ОРГАНИЗАТОР НАЦИОНАЛЬНОГО ИЗДАТЕЛЬСКОГО ДЕЛА ТЮРКСКИХ НАРОДОВ СОВЕТСКОГО ОБРАЗЦА	736